

УДК 329.273

DOI: 10.31548/hspedagog2020.04.143

НАЦІОНАЛІЗМ ЯК ЧИННИК ПРОТИСТОЯННЯ СОЦІАЛЬНИМ ТРАНСФОРМАЦІЯМ СЬОГОДЕННЯ

С. В. СТОРОЖУК, доктор філософських наук, професор кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: storozhuksv@nubip.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-7947-6268

Анотація. У статті показано, що домінування ліберальних цінностей у західному світі стало закономірним результатом розвитку капіталізму та зумовлених ним соціокультурних й світоглядних трансформацій. Зокрема, розвиток капіталізму зумовлює поступове згасання екзистенціального тиску та призводить до зміни життєвих пріоритетів – потреба в безпеці поступається свободі, підпорядкування владі – автономією, дисциплінарність – розвитком творчого потенціалу. Визнання права кожної особистості самостійно визначати і розвивати власну ідентичність в умовах глобалізації призводить до різкого притоку іммігрантів у економічно розвинені та ліберально орієнтовані країни, тим самим формуючи в середині суспільства аксіологічний конфлікт, який стає причиною спалаху націоналізму, як ідеології, що стоїть на захисті інтересів власної, історично сформованої історичної групи та притаманних їй цінностей. Між тим, сучасний націоналізм є протидією руйнуванню усталеної аксіологічної системи, котра проявляється тільки у тій частині населення, яка має індивідуальну психологічну схильність до авторитаризму. Користуючись альтернативними каналами групи об'єднаних спільними цінностями людей, відстоюючи власні інтереси підривають внутрішню стабільність держав, віднаходячи ворога в середині суспільства.

Ключові слова: лібералізм, націоналізм, глобалізація, індустріалізація, капіталізм.

Постановка проблеми. Останні кілька років, як свідчать провідні політичні мислителі світу, є всі підстави називати поворотним моментом у суспільно-політичному світогляді представників західноєвропейського цивілізаційного простору. Попри тривало пануючу впевненість у швидкій перемозі ліберальних цінностей, яка стала закономірним наслідком Другої світової війни та зумовленої нею глобалізації, націоналізм повертається на політичну арену світу. Це повернення зумовлене спалахом етнонаціоналізму у країнах пострадянського простору – тут національні лозунги зазвичай слугують засобами маніпуляції електоратом з метою досягнення політичних амбіцій

елітами [3]. Фактично, політичні еліти країн пострадянського простору продовжують впроваджувати властивий громадянській політиці СРСР принцип етнічної «національності», який, як справедливо зауважував Р. Брубейкер, виступав своєрідним маркером для категоризації населення союзних республік [1], що призводило до фрагментації державних кордонів. Таким чином, зростання ролі націоналізму в політичному житті країн пострадянського простору зумовлене тим, що національні проекти вибудовуються у сфері політики і не торкається економіки, зумовлюючи розвиток конфліктних стратегій.

© *Сторожук С. В.*

HUMANITARIAN STUDIOS: PEDAGOGICS, PSYCHOLOGY, PHILOSOPHY Vol 11(4) 2020

Утім зростання політичного впливу націоналізму у країнах пострадянського простору зумовлене не тільки внутрішніми, а й зовнішніми чинниками, серед яких не останнє місце займає міжнародна політика Росії. Так, приміром, литовський вчений та політик Егідіус Варейкіс акцентує увагу на тому, що в російській суспільно-політичній свідомості непересічну роль відіграють ідеї панславізму, у підсумку чого значна частина російських політиків визнають необхідність розширення чинних політичних кордонів [21, с. 195].

Без сумніву, згадані чинники дають можливість хоча б частково зрозуміти причини зростання політичної сили націоналізму в країнах пострадянського простору. Поміж тим, їх вплив територіально обмежений, а відтак не дає можливості пояснити спалах нової хвилі протистояння між лібералізмом та націоналізмом у євроатлантичному регіоні. Поміж тим, як справедливо підкреслює Дж. Гайдт, «2016 рік є емоційним поворотним моментом, і його можна згадати як рік, коли західний світ відвернувся або, принаймні, затримався – його довгий марш до глобалізації та транснаціональних утворень, таких як Європейський союз» [16]. Дійсно, якщо уважно простежити політичну історію останніх двох років, то без зайвих зусиль можна помітити невпинне протистояння між глобалістами та націоналістами, яке перманентно засвідчує зростання підтримки останнього.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Істотні світоглядні трансформації, які відбулися в суспільно-політичному світогляді євроатлантичного регіону, зумовили зростання наукового інтересу до різних аспектів глобалізації та зумовлених нею суспільно політичних процесів. Показовим прикладом у даному контексті може бути серія робіт Вельцель К. [22], Дж. Гайдта [16, 18,

17], Б. Боніковського [1], К. Стеннера [20], М. Лілла [19] та ін. Досліджуючи причини зростання впливу націоналізму в політичному житті євроатлантичного регіону, ці дослідники, враховуючи досвід своїх попередників, а саме Е. Ренана, Б. Андерсона, Е. Сміта та ін., намагаються віднайти ті аксіологічні, економічні та моральні підвалини, що живлять національну ідеологію.

Не менш плідними у процесі дослідження зміни світоглядних пріоритетів сучасного суспільства, видаються праці тих українських дослідників, які зосередили свою увагу на дослідженні цивілізаційних та парадигмальних трансформацій європейського суспільства та їх відображення на аксіологічній та соціальній системі транзитивних суспільств. В даному контексті варто загадати праці І. Гояна [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**], Н. Кривди [6], С. Сторожук [11], Б. Кравченко [5], Л. Нагорної [9], М. Степико [10] та ін. Розвідки згаданих дослідників здійснюються в контексті, з одного боку, пануючого у сучасній націології вчення про етнічні (культурні) та громадянські нації, уникаючи водночас детального висвітлення причин повернення націоналізму в політичний світогляд та соціальну практику. Наш погляд, така світоглядно-парадигмальна установка українських науковців, зумовлена тривалими бездержавними періодами українців та притаманним для радянської науки виокремленням етнічних та національних спільнот, що в сучасних зарубіжних дослідженнях вважається пережитком модерної доби.

З огляду на зроблені зауваження, мета даного дослідження полягає у висвітленні світоглядних та аксіологічних інтенцій лібералізму та виявленні причин активізації націоналізму на сучасному рівні соціокультурного буття.

© Сторожук С. В.

Основна частина. Занепокоєння зростанням політичного впливу націоналізму у інтелектуальному середовищі євроатлантичного регіону, на наш погляд, цілком закономірне. Адже, після Другої світової війни, націоналізм в суспільно-політичній свідомості почав асоціюватися з авторитарними ідеологіями, й передусім нацизмом (або фашизмом), які схильні знецінювати природні права людини, як головну цінність сформованого на тлі Просвітництва лібералізму, протиставляючи їх обґрунтованому свого часу Ж.-Ж. Руссо принципу «загальної волі», що не зводиться до сукупності усіх волей, а є тією серцевиною, яка залишається тоді коли відкидаються усі розбіжності та суперечності. На наш погляд, саме вказане протистояння між цінністю індивіда і колективу, лягло в основу загальновідомої колізії між правом народу на самовизначення, утвердження якого відбувалося рівночасно із засудженням будь-яких форм етнополітичного сепаратизму та зазіхань на територіальну цілісність держав [4]. Поміж тим, вказана суперечність була каменем спотикання тільки для тих дискримінованих етнокультурних спільнот, в той час як громадянська політика держав євроатлантичного регіону зазвичай прагнула знівелювати двозначний потенціал націоналізму, який спочатку слугував двигуном його успіху» [13, с. 373]. Натомість розвинені національні спільноти, у своїй громадянській політиці користувалися принципом раціонального формування надетнічних громадянських цінностей, в основі яких лежали «конституційний патріотизм», економічний добробут та мир, які забезпечували право на повноцінний розвиток кожної особистості, нівелюючи тим самим наявні етнокультурні відмінності. Поступово вкорінення згаданих цінностей, як цілком справедливо зауважує Дж. Гайдт, проявляється у

притаманну лібералам інтенцію на відкриття кордонів, що сприяє високому рівню міграції, що не зумовлює інтеграцію, без асиміляції новоприбулих. Окрім того, ліберали зазвичай підтримують транснаціональні організації, навіть у випадках, коли вони вимагають скорочення національного суверенітету [18]. На цьому ж тлі вибудовувалася політика мультикультуралізму.

Зауважимо, що домінування ліберальних цінностей у західному світі, на думку Дж. Гайдта, був цілком закономірним результатом розвитку капіталізму та зумовлених ним соціокультурних й світоглядних трансформацій. Так у роботі «Як капіталізм змінює совість» дослідник вивчає зміни, які відбуваються у світогляді під впливом капіталізму та зумовленої ним глобалізації. Зокрема, Дж. Гайдт акцентує увагу на тому, що висхідною стадією розвитку усіх суспільств є традиційне аграрне суспільство, життя в якому складне і непередбачуване, а тому всі люди для того, що б вижити повинні виконувати свій обов'язок, молитися богам і чіплятися за свою розширену сім'ю, оскільки саме вона забезпечує наш особистий захист [18].

Між тим, як справедливо зауважував свого часу Е. Тоффлер, починаючи від XVII ст. починається нова хвиля цивілізаційних змін, яка в цей час була пов'язана із зародженням капіталізму [12]. Під його впливом, змінюється не тільки система економічних відносин суспільства, а передусім ціннісна. Так, приміром, Е. Тоффлер акцентує увагу на тому, що індустріалізація призводить до видозміни суспільного буття – на зміну великій патріархальній сім'ї приходить нуклеарна сім'я, яка відтепер розглядається як базовий суспільний осередок; не менш значимим стало виникнення школи фабричного типу [12] і, особливо, система вищої освіти, яка стала основою формування

© *Сторожук С. В.*

закритих комунікативних спільнот – національних держав [2]. Зумовлені індустріалізацією докорінні зміни соціокультурного буття, як доводить Дж. Гайдт, зумовлювали не тільки світоглядні зміни, а й ціннісні пріоритети. Зокрема, вчений акцентує увагу на тому, що у підсумку переходу від аграрного до індустріального виробництва, у людей залишається менше часу для здійснення релігійних ритуалів. У підсумку чого, гроші починають розглядатися як засіб безпеки та соціального престижу. Власне саме цей перший етап індустріалізації, на думку вченого, і зумовив негативну репутацію капіталізму серед інтелектуалів, які акцентують увагу на тому, що капіталісти експлуатують виробників не тільки безпосередньо, а споживчими вартостями, які і породжують гонитву за грошима та, відповідно, непомірну експлуатацію [18].

Між тим, на думку самого Дж. Гайдта, така тенденційна оцінка капіталізму та соціальних наслідків індустріалізації, є вкрай необ'єктивною, адже, у процесі його розвитку соціальна ситуація докорінно змінюється: «товариства переходять на більш спеціалізовані робочі місця, які вимагають (і стимулюють) дуже різних навичок і цінностей в порівнянні з робочими місцями на заводі. Крім того, у міру того як суспільства стають багатшими, життя в цілому стає більш безпечним, і не тільки через скорочення хвороб, голоду і уразливості перед стихійними лихами, а також завдяки скороченню політичної жорстокості. Люди отримують права» [18]. Інакше кажучи, поступове згасання екзистенціального тиску призводить до зміни життєвих пріоритетів – на зміну безпеці приходить свобода, підпорядкування владі – автономією, дисциплінарність – розвитком творчого потенціалу.

Інакше кажучи, під впливом індустріалізації змінюється вся ціннісна

система суспільства – люди починають піклуватися про права жінок, права тварин, права геїв, права людини, погіршення стану навколишнього середовища тощо. Водночас, як справедливо зауважує К. Вейцель, у момент коли жінки отримують освіту і перспективи в плані кар'єри, вони стають менше зацікавлені у сім'ї й народженні дітей, у підсумку чого у розвинутих індустріальних країнах, кількість населення починає істотно знижуватися [22, с. 278]. Здавалось би, що вказана тенденція є вкрай негативною, між тим саме вона може стати одним із засобів уникнення екологічного колапсу.

З огляду на зроблені Дж. Гайдтом зауваги має всі підстави розглядати капіталізм, і особливо світоглядні зміни, що відбуваються під його впливом, як цілком позитивні, оскільки вони сприяють не тільки зростанню матеріального добробуту людства та терпимості, а здатні подолати основні глобальні проблеми. Між тим, у дійсності, як уже було зазначено, спостерігається прямо протилежний процес – поступово падіння рівня довіри до лібералізму та повернення в політичну свідомість правих, націоналістично орієнтованих сил. Така ситуація, виникає неабияке занепокоєння у лібералів-глобалістів, які щиро вірили, що націоналізм, як ідеологія авторитарного зразка, після Другої світової війни, не має достатніх підвалин, щоб відродитися у сучасності. Звісно, з огляду на утвердження в сучасній суспільній свідомості постмодернізму, який планомірно і цілеспрямовано знецінює просвітницький гуманізм, а з ним і пануючі традиції з притаманними їм ціннісними системами, проголошуючи водночас «смерть людини», в нас немає підстав говорити про появу світоглядний потенціал для знецінення не тільки націоналізму, а й лібералізму. Адже, в сучасній світоглядній системі, особистість як агент дії, що передбачає

наявність певних цінностей, уявлень про права та обов'язки індивідів і відповідальність за свої вчинки, втрачає сенс. З цієї точки зору можна говорити про щирість, про справжнє існування, бо жоден спосіб буття не може бути менше або більше справжнім [7, с. 8].

Загалом визнаючи закономірним занепад традиційних (модерних) ідеологій в сучасному світі, не можна оминати увагою падіння рівня терпимості до культурної відмінності, що, за висновками К. Вейцеля, є цілком закономірним наслідком звільнення від екзистенційного тиску [22, с. 175]. Адже, за умови росту рівня економічного життя, цілком закономірним видається зростання космополітичних цінностей, між тим у дійсності спостерігається прямо протилежний процес. На думку Дж. Гайдта, це зумовлено тим, що авторитаризм – це не вроджена особистісна характеристика, а психологічна схильність бути нетерпимим у випадках, коли з'являється певна загроза. Цією загрозою, на думку мислителя, стала міграція, яка спричиняла до перегляду історично сформованих цінностей. Інакше кажучи, на думку Дж. Гайдта головною соціокультурною підвалиною зростання політичного впливу націоналізму, стала не стільки сама глобалізація, як громадянська політика – визнання права кожної особистості самостійно визначати і розвивати власну ідентичність, у єдності із різким зростанням іммігрантів активізувало новий аксіологічний конфлікт, який і призвів до активізації націоналізму, як ідеології, що стоїть на захисті інтересів власної, історично сформованої історичної групи та притаманних їй цінностей [17].

Правомірність висновків Дж. Гайдта, не викликає жодного сумніву. Дійсно, люди завжди боролися за цінності, які об'єднували їх у спільноти, формуючи релігійні,

етнокультурні чи національні спільноти. З огляду на це, вони можуть прийняти тих мігрантів, які асимілюються з існуючою культурою, але вони будуть з побоюванням відносяться до тих, хто відчуває, що вони приносять несумісні традиції та вирвані до соціальної структури. Інакше кажучи, Дж. Гайдт вважає, що націоналізм постає свого роду протидією руйнуванню усталеної аксіологічної системи, яка проявляється тільки у тієї частини населення, яка має індивідуальну психологічну схильність до авторитаризму [17]. На думку вченого, у від середини і до кінця ХХ ст. ця схильність існувала приховано, однак на початку ХХІ ст. проявилася повною мірою через нездоланну прірву між містом і селом, представники яких стали носіями докорінно відмінних інтересів і цінностей. Зокрема, вчений акцентує увагу на тому, що село завжди було більш патріотичним, більш релігійним та орієнтованим на сім'ю [14]. Натомість цінності міського населення, як зазначалося вище, космополітичні, населення тут більш відкрите, а відтак і значно толерантніше до інакомислення. З огляду на це, ріст імміграції та політика мультикультурності, не завжди призводять активізації авторитарних інтенцій.

На думку Дж. Гайдта, нездоланна прірва, яка утворилася між ціннісними світами села та міста, призвела до того, що політичні сили, які орієнтуються на різні соціальні прошарки та адміністративні регіони, виражаючи різні інтереси, і що важливо цінності, більше не можуть, і не хочуть домовлятися, у підсумку чого в середині суспільства починають формуватися антагоністичні ціннісні системи, які можуть, а в окремих випадках призводять, до територіальної фрагментації. Цьому сприяє і докорінні трансформації системи комунікації і особливо мас-медіа. Наразі, зауважує дослідник,

© *Сторожук С. В.*

більшість людей отримують інформацію не з кількох національних каналів, які виступають засобами формування ціннісної системи суспільства, а великої кількості альтернативних джерел інформації, в яких населення зазвичай шукає підтвердження власним переконанням [14].

Не менш значимою, підвалиною докорінних суспільно-політичних трансформацій сучасного євроатлантичного регіону, став розпад Радянського Союзу, у підсумку чого увесь західний світ втратив свого спільного ворога. Без сумніву, «холодна війна» була вагомим чинником для формування образу «Іншого», якому протистояв весь ліберально-орієнтований світ, зосереджуючи тим самим більше суспільної уваги зовнішній, а не внутрішній політиці. Між тим, у момент зміни політичною кон'юнктури, яка відбулася у результаті руйнування великої тоталітарної держави, «Інший», тобто спільний ворог зник, що змусило суспільство зосередити увагу на внутрішніх проблемах, формуючи образ «Іншого» в середині, а не ззовні суспільного цілого [14]. Цьому сприяла й те, що сучасне західне суспільство – це покоління бейбі-бумерів (baby boomers), тобто людей, чії цінності формувалися не на цінностях патріотизму, як у середині ХХ ст., а змагаючись один з одним щодо світоглядних, ціннісних та соціальних орієнтирів. У підсумку цього, змагальність та боротьба стали основою суспільно-політичної культури сучасного західного світу, а відтак приховане чи відкрите протистояння усталеним цінностям постає цілком закономірним фактом політичної активності.

Висновки. Домінування ліберальних цінностей у суспільно-політичному світогляді євроатлантичного регіону у ХХ ст. стало цілком закономірним підсумком

не тільки індустріалізації, яка вимагала докорінної зміни соціокультурного буття соціуму, а й міжнародної політичної кон'юнктури у світі. Зокрема, попри тенденційну оцінку капіталізму та соціальних наслідків індустріалізації, саме їх розвиток тривалий час розглядалися як головні соціокультурні передумови утвердження космополітичних цінностей серед міського населення, у підсумку звільнення від екзистенційного тиску, який відбулося завдяки зміні ціннісних пріоритетів суспільства. Натомість більш консервативне в основі свій сільське населення й надалі залишалося більш патріотичним та релігійним, що утримуючи внутрішній потенціал активізації національного руху.

Єдність аксіологічної системи національних та міжнародних спільнот утримувалася за рахунок існування спільного ворога, який давав можливість знівелювати світоглядні та ціннісні розходження в середині спільнот, які проявилися одразу після зникнення спільної небезпеки й призвели до формування нових соціальних спільнот в середині великих національних утворень, заклавши фундамент нової хвилі етнонаціоналізму та фрагментації кордонів. Інакше кажучи, світоглядним тлом сучасного спалаху націоналізму став космополітичний в основі свій світогляд, який, звільнивши людини з-під впливу традиційної етнокультурної спільноти, відкрив можливість для зародження нових соціальних спільнот, що поставали на основі не лише суб'єктивних, а й об'єктивних чинників, серед яких не останню роль відігравали такі базові ліберальні цінності як права та свободи особистості. З огляду на це, у момент появи зовнішнього ворога, націоналістичні почуття активізувалися, зумовивши спалах націоналізму.

© *Сторожук С. В.*

Список використаних джерел

1. Брубейкер Р. Этничность без групп. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. 408 с.
2. Геллнер Э. Пришествие национализма. Мифы нации и класса/ Нации и национализм: [Пер с англ. и нем. Л. Переяславцевой, М. Панина, М. Гнедовского]. М.: Праксис, 2002. С. 146-200.
3. Грицай Е., Николко М. Украина: национальная идентичность в зеркале Другого. Вильнюс: ЕГУ, 2009. 220 с.
4. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_014
5. Кравченко Б. Поневолення історією: радянська Україна в сучасній історіографії. Україна, Імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії. К.: «Часопис «Критика», 2011. С. 455-528
6. Kryvda N., Storozhuk S., Hoyan I., Fedyk O., Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context. Ideology and Education in Post-Soviet Countries – Issue № 2 (13), 2019, 255-272.
7. Лекторский В. А. Христианские ценности, либерализм, тоталитаризм, 8. постмодернизм. Вопросы философии. М.: Наука, 2001. №4. С. 6-9.
9. Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст. К.: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. 405 с.
10. Степико М. Т. Сучасне русинство: етнополітичний проект чи криза української національної ідентичності. Стратегічні пріоритети. Серія: Політика. 2017. № 1. С. 39-46.
11. Сторожук С. Націоналізм: проблема визначення та інтерпретації / С. Сторожук. Вісник Черкаського університету. Серія Філософія. № 31 (324), Черкаси, 2014. С. 28-33.
12. Тоффлер Э. Третья волна. URL: http://royallib.com/read/toffler_elvin/tretya_volna.html#246738
13. Хабермас Ю. Европейское национальное государство: его достижения и пределы. О прошлом и будущем суверенитета и гражданства. Нации и национализм. М.: Праксис, 2002. С. 364-380.
14. Goian I., Storozhuk S., Gender equality in the context of social relations. Cherkasy University Bulletin: Philosophy. 2018. №1. P. 3-16.
15. Haidt J. The top 10 reasons American politics are so broken. Available at: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/01/07/the-top-10-reasons-american-politics-are-worse-than-ever/?utm_term=.1726c3c50170
16. Haidt J. The Ethics of Globalism, Nationalism, and Patriotism. Available at: <https://www.humansandnature.org/the-ethics-of-globalism-nationalism-and-patriotism>
17. Haidt J. When and Why Nationalism Beats Globalism. Available at: <https://www.the-american-interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism/>
18. Haidt J. How Capitalism Changes Conscience. Available at: <https://www.humansandnature.org/culture-how-capitalism-changes-conscience>
19. Lilla, M. The End of Identity Liberalism. Available at: <https://www.nytimes.com/2016/11/20/opinion/sunday/the-end-of-identity-liberalism.html?emc=eta1&r=1#story-continues-1>
20. Stenner, Karen. The authoritarian dynamic. Cambridge University Press, 2005. 392 p.
21. Vareikis E. Global football. Emotional and political civilizations relations in the postmodern context of globalization. Kaunas, Vitae Litera, 2017. 259 s.

© Сторожук С. В.

22. Welzel C. Freedom Rising: human empowerment and the quest for emancipation.. New York: Cambridge University Press, 2013. 428 p.

References

1. Brubeyker R. (2012), *Etnichnost bez grupp*, Izd. dom Vysshey shkoly ekonomiki, Moskva, p. 408.
2. Gellner, E. (2002), *Prishestvie natsionalizma. Mifyi natsii i klasa* [Coming of nationalism. Myths of the nation and class]. Natsii i natsionalizm, Praksis, pp. 146-200.
3. Gritsay E., Nikolko M. (2009), *Ukraina: natsionalnaya identichnost v zerkale Drugogo*, EGU, Vilnyus, 220 p.
4. *European Charter for Regional or Minority Languages*, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_014
5. Kravchenko, B. (2011) *Ponevolennia istoriieiu: radianska Ukraina v suchasniy istoriohrafii*, [Ukraine, Empire, Russia], Chasopys "Krytyka", Kyiv, pp. 455-528.
6. Kryvda N., Storozhuk S., Hoyan I., Fedyk O., (2019). *Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context. Ideology and Education in Post-Soviet Countries –Issue № 2 (13), 255-272.*
7. Lektorskiy V. A., (2001), *Hristianskie tsennosti, liberalizm*, available at: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/01/07/the-top-10-reasons-american-politics-are-worse-than-ever/?utm_term=.1726c3c50170
15. available at: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/01/07/the-top-10-reasons-american-politics-are-worse-than-ever/?utm_term=.1726c3c50170
16. Haidt J., (2016), *The Ethics of Globalism, Nationalism, and Patriotism*, available at: <https://www.humansandnature.org/the-ethics-of-globalism-nationalism-and-patriotism>
17. Haidt J., (2016), *When and Why Nationalism Beats Globalism*, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/sppol_2017_1_8](https://www.the-american-totalitarizm, postmodernizm, [Voprosy filosofii], Nauka, Moskva, pp. S. 6-9.
8. Nahorna, L. P. (2008). <i>Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst</i>, IPIEND imeni I.F.Kurasa NAN Ukrainy, Kyiv, pp. 405.
9. Stepyko M. T. (2017), <i>Suchasne rusynstvo: etnopolitychnyi proektchy kryza ukrainskoi natsionalnoi identychnosti</i>, [Stratehichni priorityty. Seriia: Polityka] Vol. 1, pp. 39-46, available at: <a href=)
10. Storozhuk S., (2014), *Natsionalizm: problema vyznachennia ta interpretatsii*, [Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia Filosofiia], Vol. 31 (324), pp. 28-33.
11. Toffler E. *Tretya volna*, available at: http://royallib.com/read/toffler_elvin/tretya_volna.html#246738
12. Habermas Yu. (2002), *Evropeyskoe natsionalnoe gosudarstvo: ego dostizheniya i predelyi. O proshlom i buduschem suvereniteta i grazhdanstva*, [Natsii i natsionalizm], Praksis, Moskva, pp. C. 364-380.
13. Goian I., Storozhuk S. (2018). *Gender equality in the context of social relations*. Cherkasy University Bulletin: Philosophy, №1, 3-16.
14. Haidt J., (2015), *The top 10 reasons American politics are so broken*, [interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism/](http://www.interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism/)
18. Haidt J. *How Capitalism Changes Conscience*, available at: <https://www.humansandnature.org/culture-how-capitalism-changes-conscience>
19. Lilla, M., (2016), *The End of Identity Liberalism*, available at: https://www.nytimes.com/2016/11/20/opinion/sunday/the-end-of-identity-liberalism.html?emc=eta1&_r=1#story-continues-1

20. Stenner, Karen, (2005), *The authoritarian dynamic*, Cambridge University Press, p. 392.

21. Vareikis E., (2017), *Global football. Emotional and political civilizations relations in the postmodern*

23. *for emancipation*, Cambridge University Press, New York, 428 p.

context of globalization, Vitae Litera, Kaunas, 259 p.

22. Welzel, C., (2013), *Freedom Rising: human empowerment and the quest*

NATIONALISM AS A FACTOR OF OPPOSITION TO TODAY'S SOCIAL TRANSFORMATIONS

Storozhuk S. V.

Abstract. *The article shows that the dominance of liberal values in the Western world was a natural result of the development of capitalism and the resulting socio-cultural and ideological transformations. In particular, the development of capitalism causes a gradual extinction of existential pressure and leads to a change in life priorities – the need for security gives way to freedom, subordination to power – autonomy, discipline – the development of creative potential. Recognition of the right of each individual to determine and develop their own identity in the context of globalization leads to a sharp influx of immigrants in economic development and liberal countries, thus forming an axiological conflict within society, which causes an outbreak of nationalism as an ideology to protect their own interests, historically formed group and its inherent values. Meanwhile, modern nationalism is a counteraction to the destruction of the established axiological system, which is manifested only in that part of the population which has an individual psychological tendency to authoritarianism. Using alternative channels of a group of people united by common values, defending their own interests undermine the internal stability of states, finding the enemy in the middle of society.*

Key words: *liberalism, nationalism, globalization, industrialization, capitalism.*